

δασταγήν της, και ήρχισε ν' ανέρχεται τὸ μονοπάτι, ἐπιστρέφουσα κατ' οἶκον. Εἰς τὴν μέσῃν τοῦ δρομίσκου ἤκουσε τὸν πλαταγιασμόν, ἐστράφη κι ἐκύτταξεν εἰς τὸ σκότος, πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο ὁ αὐλητής.

—Κεῖνος ὁ Σουραυλῆς θὰ εἶναι, εἶπε διότι τὸν ἐγνώριζε. Δὲν τοῦ φτάνει νὰ ξυπνᾷ τοὺς πελλαμένους μὲ τὴν φλογέρα του, μόνον ρίχνει καὶ θράχια στὸ γιὰλὸ γιὰ νὰ ξεχαλεύη. Σημαδιακὸς κι ἀταίριαστος εἶναι. Κι ἡ γολέττα ἐξηκολούθει ἀκόμη

νὰ δολτατζάρη εἰς τὸν λιμένα, κι ὁ μικρὸς βοσκὸς ἐξηκολούθη νὰ φουστὰ τὸν αὐλὸν του εἰς τὴν σιγὴν τῆς νυκτός.

Κι ἡ φωνὴ καθὼς εἶχεν ἔλθει ἔξω εἰς τὰ ρηχὰ, ἤρε τὸ μικρὸν πνιγμένον σῶμα τῆς πτωχῆς Ἀκριδοῦλας, καὶ ήρχισε νὰ τὸ περιτριγυρίζῃ καὶ σπερινὸν δειπνον τῆς.

Τὸ μοιρολόγι τῆς φωνῆς, τὸ ὅποιον μετέφρασεν εἰς ἀνθρώπινα λόγια

ἄφωνον γλῶσσαν τῶν φωνιῶν, ἔλεγε περίπου τὰ ἑξῆς:

Αὐτὴ ἦτον ἡ Ἀκριδοῦλα
ἡ ἐγγόνα τῆς γριά - Λούκαινας.
Φύκια ἔναι τὰ στεφάνια τῆς,
κοχύλια τὰ προικιά τῆς...
κι ἡ γριά ἀκόμη μοιρολογᾷ
τὰ γεννοδόλια τῆς τὰ παλιά.
Σὰν νάχαν ποτὲ τελειωμὸ
τὰ πάθια κι οἱ καθῆμοι τοῦ κόσμου.

ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Λόγιο στὸ Μοιρολόγι τῆς Φώκιας τοῦ Παπαδιαμάντη

ἢ Ἀντίστροφη ἀνάγνωση τοῦ διηγήματος

Παρακαλῶ, ἀναγνώστη, μὴ διαβάσεις αὐτὸ τὸ «Σχόλιο» ἂν δὲν διάβασες προηγουμένως τὸ «Μοιρολόγι τῆς Φώκιας» ποὺ δημοσιεύεται ἀμέσως πρὶ πάντων δὲν θὰ καταλάβεις τίποτε. Ἄν διάβασες τὸ διήγημα, παρακαλῶ, ἂν ἔχεις καιρὸν, διάβασε καὶ τοῦτο τὸ «Σχόλιο» γιατί ἔχει τὸ σκοπὸ νὰ δείξει τί μπορεί νὰ διακρίνει ὁ σημερινὸς ἀναγνώστης σ' αὐτὸ τὸ διήγημα, δηλαδὴ ἀνάμεσα ἀπὸ τίς γραμμὲς αὐτοῦ τοῦ διηγήματος· δηλαδὴ τί θὰ καταλάβει ὁ ἀναγνώστης τοῦ 1960 καὶ ἔπειτα, πού ἴσως δὲν τὸ καταλάβαινε ὁ ἀναγνώστης τοῦ 1908 (τότε δημοσιεύτηκε τὸ διήγημα).

Καὶ πρῶτα - πρῶτα, τὸ διήγημα εἶναι πάρα πολὺ μικρὸ. Εἶναι γραμμένο κατὰ τοὺς κλασσικοὺς κανόνες τοῦ διηγήματος. Τὸ δέσιμον τῶν ἐπεισοδίων εἶναι θαυμαστὸ καὶ σοῦ κάνει ἐντύπωση πὼς ὁ Παπαδιαμάντης μπόρεσε σὲ τόσο λίγῳ χώρῳ νὰ στήσει ἓνα διήγημα ποὺ εἶναι ἴσως τὸ καλὺτέρῳ του καὶ ἀπὸ τὰ καλὺτερα κομμάτια τῆς λογοτεχνίας μας. Ἡ λιτότητά του εἶναι θαυμαστή· ἡ ἀτμόσφαιρά του ἔχει κάποια γλυκύτητα (μερικοὶ ἐνθουσιάζονται μὲ τέτοια πράγματα), ποὺ μπορεί νὰ ξεγελάσει μερικοὺς ἀναγνώστες καὶ νὰ πᾶει τὸ μυαλὸ τους στὸ ρομαντισμὸ (ἀκόμη μερικοὶ παθαίνουν καὶ σήμερα γιὰ ρομαντισμοὺς)· ὑπάρχει ὅμως στὸ διήγημα καὶ ἀρκετὴ θλίψη ποὺ θὰ φέρει σὲ ἀρκετοὺς κάποια ἐλαφρὰ μελαγχολία (μερικοὶ κιόλας ἀγαποῦν τέτοιες καταστάσεις).

Κέντρο τοῦ διηγήματος εἶναι ἡ γριά-Λούκαινα· μιὰ γυναίκα τυπικὰ Παπαδιαμαντικὴ (ὅπως μὲ τὸ πρῶτο διάβασμα φαίνεται)· χαροκαμένη, θραυσμένη· τὰ «γεννοδόλια τῆς» τὰ πολλὰ ἄλλα τὰ ἔχει ἀρπάξει ὁ «Χάρος ὁ ἀχόρταστος», ἄλλα ταξιδεύουν σὲ μακρινὲς θάλασσες καὶ σπάνια τίς στέλνουν εἰδήσεις τους. Πόσες τέτοιες γυναῖκες στὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη!

Ὅλα αὐτὰ δέβαια μετὰ ἀπὸ τὴν πρώτη ἀνάγνωση, καὶ μάλιστα τὴν ἐποχὴ ποὺ γράφτηκε τὸ διήγημα· ἔξη, δηλαδὴ, χρόνια πρὶν ἀπὸ τὸν πρῶτο Παγκόσμιον πόλεμον καὶ τριάντα πρὶν ἀπὸ τὸν Δεύτερον· ἐπίσης τριάντα χρόνια πρὶν ἀπὸ τὴν ἐκδοσὴ τῆς «Ναυτίας» τοῦ Σιγίτη καὶ τὸ γράψιμον τοῦ «Ξένου» τοῦ Σιγίτη. Σήμερα ὅμως, 65 χρόνια μετὰ τὴ δημοσίευσή του, μετὰ ἀπὸ τόσα γεγονότα, λέω μήπως μπορούμε νὰ τὸ διαβάσουμε ἄλλιως, αὐτὸ τὸ δπωσδήποτε μικρὸ ἀριστούργημα. Πῶς, δηλαδὴ, μᾶς φαίνεται σήμερα ἡ γριά - Λούκαινα, ποὺ τὴ μορφὴ τῆς τὸ διήγημα τὴν παρουσιάζει τόσο στενὰ δεμένη μὲ τὸ γύρω τῆς περιβάλλον;

Δὲν θὰ ἦταν ἀνώφελο τελείως, ἂν ἐπιχειρούσαμε μιὰ ἀντίστροφη ἀνάγνωση τοῦ διηγήματος. Τόσα πράγματα σήμερα ἔχουν ἀντιστραφεῖ (καλύτερα: ἀναποδογυρίσει), ποὺ μία ἐπὶ πλέον ἀντίστροφή, ἀθῶα ἄλλωστε, δὲ θὰ χειροτέρευε τὴν κατάστασιν!

Ἀρχίζουμε ἀπὸ τὸ τέλος, λοιπόν!

«Κι ἡ γριά ἀκόμη μοιρολογᾷ
τὰ γεννοδόλια τῆς τὰ παλιά.
Σὰ νάχαν ποτὲ τελειωμὸ
τὰ πάθια κι οἱ καθῆμοι τοῦ κόσμου».

Μιὰ ἀπέραντη σειρά ἀπὸ «πάθια» ποὺ δὲ λένε νὰ τελειώσουν· ὁ θραυσμένος ἄνθρωπος ποὺ ὑπάρχει παντοῦ στὰ διηγήματα τοῦ Παπαδιαμάντη.

Τὸ περίεργον ὅμως εἶναι ποῖος τραγουδάει αὐτὸ τὸ μοιρολόγι γιὰ τὴν Ἀκριδοῦλα· τὸ τραγουδάει ἡ Φώκια, ἐκεῖνη ποὺ ἐτοιμάζεται νὰ καταβροχθίσει τὴν ἀτυχὴ μικροῦλα· «Καὶ ἄρχισε νὰ τὸ περιτριγυρίζῃ καὶ νὰ τὸ μοιρολογᾷ, πρὶν ἄρχισι τὸ ἔσπερινόν δειπνον τῆς».

Ἐδῶ ἀκριβῶς ἀρχίζει ἡ ὑποψία μας ὅτι ὁ κόσμος γύρω ἔχει πάθει ἓνα ρήγμα. Ὡς τὸν κάνει ἡ εἰδυλλιακὴ ἀτμόσφαιρα τοῦ διηγήματος νὰ φαίνεται στερεός· τὸ ρήγμα τὸ βλέπουμε νὰ μεγαλώνει λίγο πρὶ πάντων· «κι ἐξηκολούθησε τὸν δρόμον τῆς (ἡ γριά - Λούκαινα)». Κι' ἡ γολέττα ἐξηκολούθει ἀκόμη νὰ δολτατζάρη εἰς τὸν λιμένα, κι ὁ μικρὸς βοσκὸς ἐξηκολούθει νὰ φουστὰ τὸν αὐλὸν του εἰς τὴν σιγὴν τῆς νυκτός· καὶ αὐτὰ τὴ στιγμή ποὺ ἡ Φώκια, ἡ ἀγρία φύς, ἐτοιμάζεται νὰ καταβροχθίσει τὴν Ἀκριδοῦλα, ἀφοῦ ὥστόσο πρῶτα τὴ μοιρολογήσει. Οὐσιαστικὴ ἀποσύνδεση τῶν στοιχείων τοῦ κόσμου, σπᾶσιμο τῶν ἀνθρωπίνων δεσμῶν, ἄδυναμία ἐπικοινωνίας τῶν ἀνθρώπων μεταξὺ τους. Δηλαδὴ θρῆσκώστε καταμεσῆς σὲ ἓνα κόσμον «παράλογον»· ὅπως, δέβαια, ἐννοοῦν τὸ παράλογο οἱ σύγχρονοί μας συγγραφεῖς. Ὁ Camus στὴν «Παρῆλξηση» «τονίζει πόσο τὰ ἀνθρώπινα ὄντα δὲν μποροῦν νὰ ἐπικοινωνήσουν, πόσο ὁ θάνατος εἶναι ἀναπόφευκτος, πόσο ἡ μοναξιά καὶ ἡ ἐξορία ἀπειλοῦν τὸν καθένα καὶ πόσο, ἴσως, δὲν ὑπάρχει κὼν λύση» (Α. Hincinlille, τὸ παράλογο, σελ. 66, ἐκδόσεις «Ἐρμῆς»).

Καὶ ἡ εἰδυλλιακὴ ἀτμόσφαιρα λές καὶ ὑπάρχει ἀκριβῶς γιὰ νὰ σκεπάζει ὑποπτα τὸ θάνατον, αὐτὸ τὸ κρίσιμον γιὰ τὸν ἄνθρωπον γεγονός, νὰ καλύψῃ τὸ τρομερὸ του πρόσωπο. «Εἰς τὴν μέσῃν τοῦ δρομίσκου (ἡ γριά - Λούκαινα) ἤκουσε τὸν πλαταγιασμόν, ἐστράφη κι ἐκοίταξε εἰς τὸ σκότος πρὸς τὸ μέρος ὅπου ἦτο ὁ αὐλητής...» Καὶ πάρα πάνω· «ἔβαλε μιαν φωνὴν κι ἐπροσπάθει ν' ἀναβῇ, νὰ ἐπιστρέψῃ ὅπισω... ὁ οὐρανὸς ἐσκοτεινίαιε... Ἐπροσπάθησε καὶ δὲν εὗρισκε πλεόν τὸν δρόμον... Ἐγύρισε πάλιν πρὸς τὰ κάτω... Ἐγλίστησε κι ἔπαιε... Ὁ θόρυβος τοῦ αὐλοῦ ἔμεινε νὰ μὴ ἀκουσθῇ ἡ κραυγὴ. Ὁ βοσκὸς ἤκουσε ἓνα πλαταγιασμόν... Ἀλλῶς δὲν εἶχε προσέξει εἰς τὴν μικρὴν κόρην, καὶ θεδὸν δὲν εἶχε αἰσθανθῇ τὴν παρουσίαν τῆς».

Καὶ πάρα πάνω. «Καὶ χωρὶς ν' ἀναλογισθῇ τὸ πένθιμον τοῦ τόπου... ἤρχισε νὰ μελπῇ παιδρὸν ποιμενικὸν ὄσμον». «Τὸ μοιρολόγι τῆς γριάς ἐκόπασεν εἰς τὸν θόρυβον τοῦ αὐλοῦ, καὶ οἱ ἐπιστρέφοντες ἀπὸ τοὺς ἀγρούς... ἤκουον μόνον τὴν φλογέραν».

Ἄν εἶναι σωστὴ αὐτὴ ἡ ἐρμηνεία, τότε ὁ Παπαδιαμάντης ἀρχίζει νὰ βλέπει γύρω του τὸ 1908 κάτι ποὺ σὲ λίγο θὰ ξεσπάσει, κάτι ποὺ οἱ μακάριοι σύγχρονοί του δὲν τὸ βλέπουν, δὲν τὸ διαισθάνονται. Ὁ Παπαδιαμάντης, ἡ μόνιμη ἀγρυπνὴ συνείδηση τοῦ ἑλλαδικοῦ χώρου στὶς ἀρχὲς τοῦ αἰῶνος.

Ἄν, λοιπόν, δοῦμε τὰ πράγματα ἀπὸ τὸ τέλος, τότε

Ο ΠΑΡΑΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΚΥΡΟΥ

φτάνοντας στην αρχή και διαδάζοντας «κατέβαινε τὸ θράδυ - θράδυ ἢ γριά - Λούκαινα, μιά χαροκαμμένη πτωχή γριά, κρατούσα ὑπὸ τὴν μασχάλην μίαν ἀβασταγὴν... Κατέβαινε σιγὰ τὸν κατήφορον, τὸ μονοπάτι, καὶ μὲ ψίθυρον φωνὴν ἐμελεπεν ἕν πένθιμον θαυτὸ μοιρολόγι», ἴσως ὁ νοῦς μας πᾶσι στὸν παλιὸ ἐκεῖνο Σίσυφο, ὅπως μελετᾷ τὴ μορφή του ὁ Camus στὸ διδλίο του «Ὁ μῦθος τοῦ Σίσυφου». Δοκίμιο πάνω στὸ παράλογο». *Εκδ. Γαλαξία σελ. 138. «Ἐχουμε ἤδη καταλάβει πὼς ὁ Σίσυφος εἶναι ὁ παράλογος ἥρωας. ....Σ' αὐτὸν βλέπουμε μόνον ὅλη τὴν προσπάθεια ἑνὸς τεντωμένου κορμιοῦ ν' ἀνασηκώσει τὴν πελώρια πέτρα, νὰ τὴν γυρίσει καὶ νὰ τὴν κάνει νὰ ἀναρριχηθῇ σὲ μιά πλαγιά πού ἔχει ἀνεδοκατέβει ἑκατὸ φορές. Βλέπουμε τὸ συσπασμένο πρόσωπο, τὸ κολλημένο πάνω στὴν πέτρα μάγουλο, τὸν ὦμο πού δέχεται τὸ λασπωμένο ὄγκο... Ὅσο διαρκεῖ ἡ ἐπιστροφή, αὕτη, ὁ Σίσυφος μ' ἐνδιαφέρει. Ἐνα πρόσωπο πού βασανίζεται τόσο κοντὰ στὶς πέτρες εἶναι ἤδη πέτρα. Βλέπω αὐτὸν τὸν ἄνθρωπο νὰ ξαναπηγαίνει, βαδίζοντας βαρὶὰ μὰ σταθερά, πρὸς τὸ ἀτέλειωτο μαρτύριο. Αὕτη ἡ ὥρα πού εἶναι σὰν μιά ἀναπνοὴ καὶ ξανάρχεται τὸ ἴδιο σίγουρα μὲ τὴν δυστυχία του, αὕτη ἡ ὥρα, εἶναι τῆς συνειδήσεως».

Σ' αὐτὸ τὸ μικρὸ λοιπὸν, διήγημα, ἀθόρυβα, χωρὶς, δηλαδὴ κραυγές, ἐμφανίζονται τὰ περισσότερα θέματα τῆς λογοτεχνίας τοῦ Παραλόγου πού ἀρχισε νὰ κάνει τὴν ἐμφάνισή του ἀπὸ τὶς παραμονές τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου. «Ὁ ἴδιος ὁ Ιονέσκο προσπάθησε νὰ ὑποστηρίξει ὅτι τὸ ἀντίθετο τοῦ παραλόγου, εἶναι τὸ «πλήρες Νοήματος» καὶ ὅτι ὁ ρόλος τῆς ἐννοίας τοῦ παραλόγου εἶναι νὰ ἐπιστήσῃ τὴν προσοχὴ στὴν ἑλλειψὶ νοήματος» (τὸ παράλογο σελ. 83).

Μερικὰ ἀπὸ τὰ θέματα τοῦ Παραλόγου πού ὑπάρχουν στὸ «Μοιρολόγι τῆς Φώκιας».

Ἡ ἀνυπαρξία πραγματικῆς εὐτυχίας.
«Ἡ ἀνθρώπινη ζωὴ εἶναι παραλογία ἀπὸ τὴν ἀποψη ὅτι δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξῃ τελικὴ δικαίωση τῶν σχεδίων μας. Ὁ καθένας πλεονάζει· τὸ κάθε τι εἶναι διαθέσιμο» (τὸ παράλογο σελ. 49). Ἀπὸ τὸ θεατρικὸ τοῦ Camus «Καλιγούλας» Ἀ' πράξη:

«Ἐλίκ ὦν: Μπορῶ νὰ μάθω ποιά εἶναι αὕτη ἡ ἀλήθεια πού ἀνακάλυψες;

Καλιγούλας: Οἱ ἄνθρωποι πεθαίνουν καὶ δὲν εἶναι εὐτυχημένοι.

Ἐλίκ ὦν: Πάντως, Καλιγούλα, αὕτη εἶναι μιά ἀλήθεια μὲ τὴν ὁποία βολεύεται κανεὶς δίχως μεγάλο κόπο. Μόνο κοίταξε τοὺς ἀνθρώπους γύρω σου. Αὕτη ἡ ἀλήθεια σου δὲν τοὺς ἐμποδίζει νὰ χαίρονται τὸ φαγοπότι τους.

Καλιγούλας: Τότε αὐτὸ δείχνει ὅτι μὲ περιδάλλουν ψέματα καὶ αὐταπάτες. Μπούχτισα ὅπως ἀπ' αὐτὰ ὁ ἄνθρωπος θέλω νὰ ζῶναι κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ἀλήθειας».

*Ἄλλο θέμα εἶναι ἡ ἑλλειψὶ ἐπικοινωνίας, οὐσιαστικῆς ἐπικοινωνίας μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, ἕνα αἰσθητὸ μὲ μόνωσεως. «Μιά αἰσθησις ἐγκατάλειψης σ' ἕνα ἐχθρικό κόσμο. Ὁ Camus ὑποδηλώνει ὅτι ἕνας κόσμος πού μπορεῖ νὰ ἐξηγηθῇ ἔστω καὶ λανθασμένα εἶναι πάντως γνωρίσιμος. Ἀλλὰ σ' ἕνα κόσμο ἀπὸ τὸν ὁποῖο οἱ ψευδαισθήσεις καὶ ἡ ἐνόραση αἰφνίδια ἔχουν ἀπομακρυνθῇ, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ξένος» (τὸ παράλογο, σελ. 56).

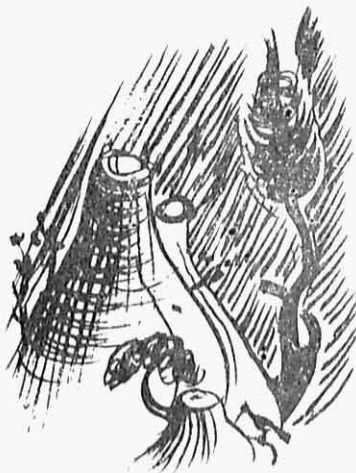
Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ὁ θάνατος, ὁ παράλογος, ὁ τυχαῖος θάνατος, σὰν τὸ θέμα πού ἐσπρωξε πρὸς τὴ λογοτεχνία τοῦ Παραλόγου.

Ἐδῶ τελειώνει τὸ σχόλιό μου. Δὲν θέλω δέβαια νὰ πῶ ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης μὲ τὸ «Μοιρολόγι τῆς Φώκιας» ἀνήκει στὴν Λογοτεχνία τοῦ Παραλόγου. «Γιὰ νὰ ὑπάρχῃ τὸ παράλογο πρέπει νὰ ἔχει πεθάνῃ ὁ Θεὸς κι ἔχοντας ἐπίγνωση αὐτοῦ τοῦ θανάτου, δὲν μπορούμε νὰ δημιουργήσουμε ἕνα αὐθύπαρκτο ὑποκατάστατό του» (Τὸ παράλογο, σελ. 7).

Καὶ ὁ Παπαδιαμάντης δρῶνται πέρα ἀπὸ μιά τέτοια ἀντίληψη τοῦ κόσμου. Ὁ Παπαδιαμάντης εἶναι ἡ πῶς στέρεα συνειδήσις τῆς Λογοτεχνίας μας, ἀπὸ ὅλους τοὺς συγχρόνους του. Λέω ὅμως ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης, ἀφοῦ ἔζησε μιά ζωὴ βασανισμένη, ἀφοῦ πέρασε τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς δημιουργικῆς του περιόδου στὴν Ἀθήνα, αὕτη τὴν πόλιν «τῆς πλυτοκρατίας καὶ τῆς δουλοπαραοικίας», ὅπως λέει κάποιος ὁ ἴδιος, γέροντας ἡ ζωὴ του, πλησίαζε τὰ 60 χρόνια ὅταν ἔγραψε τὸ «Μοιρολόγι...», διαισθάνθηκε τί γίνεται

Καὶ ναὶ μὰ Δι', ἔφη ὁ Σωκράτης, Κύρος τε, εἰ ἐβίωσεν, ἄριστος ἂν δοκεῖ ἄρχιν γενέσθαι... Οὕτως τοίνυν ὁ Κύρος λέγεται Λυσάνδρῳ... ἄλλα τε φιλοφρονεῖσθαι, ὥς αὐτὸς ἔφη ὁ Λυσάνδρος ξένῳ ποτὲ τι ἐν Μεγάροις διηγούμενος, καὶ τὸν ἐν Σάρδεσι παράδεισον ἐπιδεικνύναι αὐτὸν ἔφη. ἐπεὶ δὲ ἐθαύμαζεν αὐτὸν ὁ Λυσάνδρος ὥς καλὰ μὲν τὰ δένδρα εἶη, δι' ἴσου δὲ περυτευμένα, ὀρθοὶ δὲ οἱ στίχοι τῶν δένδρων, εὐγύνια δὲ πάντα καλῶς εἶη, ὁσμαι δὲ πολλὰ καὶ ἡδεῖαι συμπαρομοιοῦν αὐτοῖς περιπατοῦσι, καὶ ταῦτα θαυμάζων ἔπεν· Ἀλλ' ἐγὼ τοι, ὦ Κύρε, πάντα μὲν θαυμάζω ἐπὶ τῇ κάλλει, πολὺ δὲ μᾶλλον ἀγαμὶα τοῦ καταμετρήσαντός σοι καὶ διατάξαντός ἑκαστα τούτων· ἀκούσαντα δὲ ταῦτα τὸν Κύρον ἡσθήναι τε καὶ εἰπεῖν· Ταῦτα τοίνυν, ὦ Λυσάνδρε, ἐγὼ πάντα καὶ διεμέτρησα καὶ διέταξα, ἔτσι εἴ' αὐτῶν, φάναι, ἢ καὶ ἐφύτευσα αὐτούς. καὶ ὁ Λυσάνδρος, ἔφη, ἀποβλέψας εἰς αὐτὸν καὶ ἰδὼν τὴν τε ἱματίνην τὴν κάλλος ὣν εἶχε καὶ τῆς ὁσμῆς, αἰσθόμενος καὶ τῶν στρεπτῶν καὶ τῶν ψελίων καὶ τοῦ ἄλλου κόσμου οὐ εἶχεν, εἰπεῖν, Τί λέγεις, φάναι, ὦ Κύρε; ἢ γὰρ οὐ ταῖς σαῖς χερσὶ τούτων τούτου, ὦ Λυσάνδρε; ὁμνυμί σοι τὸν Μίθρην, ὅταν περ ὑγιαίνω, μηδέποτε δειπνήσαι πρὶν ἰδρῶσαι ἢ τῶν πολέμικων τι ἢ τῶν γεωργικῶν ἔργων μιστεῶν ἢ αἰεὶ ἐν γέ τι φιλοτιμώμενος. καὶ αὐτὸς μέντοι, ἔφη ὁ Λυσάνδρος, ἀκούσας ταῦτα δεξιῶσασθαι τε αὐτὸν καὶ εἰπεῖν· Δικαίως μοι δοκεῖς, ὦ Κύρε, εὐδαίμων εἶναι· ἀγαθὸς γὰρ ὢν ἀνὴρ εὐδαιμονεῖς.

(Ξενοφώντας Οἰκονομικός, V, 18—25)

γύρω του, ἴσως πρῶτος αὐτός· διαισθάνθηκε ὅτι ἡ ἐποχὴ τῆς «Φώκιας» ἀρχίζει.

Ἄν ἔχεις τὴν καλωσύνη, ἀναγνώστη, ἀφοῦ εἶχες τὴν ὑπομονὴ νὰ διαβάσεις αὐτὸ τὸ «Σχόλιο», ἄς διαβάσεις τὸ «Μοιρολόγι τῆς Φώκιας» πάλι· ὅχι δέβαια ἀντίστροφα αὐτὸ ἦταν μιά ἰδιοτροπία δική μου· ἄς τὸ διαβάσεις ὅπως τὴν πρώτη φορά. Εἶναι ἀραγε σωστὴ ἡ ἐρμηνεία πού δίνω ἐδῶ;

ΑΡΗΣ ΔΡΟΥΚΟΠΟΥΛΟΣ